

BOUWSTEEN voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Hoofdonderwerp: **Leefbaarheid & Voorzieningen**

Opsteller(s): Experts van Provincie Zeeland

Meedenkers: Experts van Gemeente Middelburg, ZB, Gemeente Vlissingen en Gemeente Goes

(NB Vanwege openbare publicatie zijn hier alleen de namen van de organisaties genoemd, niet de namen van de experts)

Het begrip leefbaarheid

Leefbaarheid gaat over de mate waarin een buurt, wijk, dorp of ander gebied aantrekkelijk en/of geschikt is om te wonen of werken. Het begrip kent vele omschrijvingen en is dan ook een echt containerbegrip. Eén definitie is dan ook niet te geven. Dat komt ook omdat leefbaarheid sterk subjectief is. Wat voor de één leefbaar is, is dat voor de ander totaal niet. (Bron: Rijksoverheid.nl). In dat geval is het begrip 'ervaren leefbaarheid' beter op z'n plaats. ZB| Planbureau heeft hier het nodige aan onderzoek gedaan.

In het rapport 'Leefbaarheid van wijken' van de Rijksoverheid, wordt bij leefbaarheid onderscheid gemaakt tussen drie hoofdthema's. (Bron: Rijksoverheid.nl).

Ten eerste de fysieke omgeving. Hierbij kun je denken aan de dichtheid en het type bebouwing, de marktwaarde van het vastgoed, de aanwezigheid van voorzieningen (zoals winkels, openbaar vervoer en ziekenhuizen), de mate van functiemenging en de kwaliteit van de groenvoorzieningen. Hier zou je onderscheid kunnen maken tussen lokale-, bovenlokale- en regionale leefbaarheid.

Ten tweede speelt de sociale omgeving een grote rol. Dit gaat over zaken als de bevolkingssamenstelling en de sociale interactie tussen bewoners.

Tot slot is veiligheid een belangrijke pijler. Onder veiligheid vallen zaken als overlast, vervuiling, criminaliteit en bedreigde situaties.

In een stedelijke omgeving ligt de nadruk bij leefbaarheid in de praktijk vaak op (het gebrek aan) gemeenschapszin en veiligheid. In een dorpsomgeving ligt de nadruk vaak op (het gebrek aan) voorzieningen en de gevolgen die dit heeft voor de dorpsbewoners.

Het begrip voorzieningen.

Het begrip voorzieningen roept (ook) verschillende associaties op. In dit kader verstaan we onder voorzieningen het volgende: Voorzieningen behoren tot de maatschappelijke infrastructuur. Het zijn de collectief georganiseerde voorwaarden die individuen en groepen mensen in staat stellen deel te nemen aan de samenleving en zich daarin te kunnen ontplooiën. Voorzieningen kunnen de vorm hebben van stenen gebouwen, diensten (door organisaties, bedrijven of overheden) en netwerken tussen mensen (digitaal & fysiek). Voorzieningen zijn – als het goed is - een antwoord op behoeften van mensen. Niet alleen voor de bewoners van een gebied, maar niet in de laatste plaats ook voor de toeristen die hier tijdelijk verblijven.

Voorzieningen zijn er in veel soorten en maten, maar grofweg kan een onderscheid worden gemaakt tussen **basisvoorzieningen**, **aanvullende voorzieningen** en **topvoorzieningen**.

Onder **basisvoorzieningen** verstaan we essentiële zaken, zoals nutsvoorzieningen inclusief internet, levensmiddelen, detailhandel, eerstelijns gezondheidszorg, hulpdiensten en basisonderwijs. De basisvoorzieningen kunnen veelal lokaal worden ingevuld en moeten voor iedereen beschikbaar en toegankelijk zijn. De gezamenlijke overheden spelen hierin een centrale rol. Basisvoorzieningen bevinden zich vaak in de nabijheid, bedienen in de regel een beperkt gebied en dragen direct bij aan de lokale leefbaarheid.

Belangrijkste bronnen vermelden: Rapporten, websites, databases, namen experts.

Nieuwe Wegen, Nota Leefbaarheid & Bevolking 2014-2018

Staat van Zeeland 2017

Aanvullende voorzieningen vragen een groter verzorgingsgebied, qua inwoners of qua oppervlakte en hebben dan ook een bovenlokale, regionale functie. Zij dragen bij aan een aantrekkelijke woonomgeving voor een groter gebied en zijn vooral van invloed op de keuze van mensen en bedrijven om zich ergens te (blijven) vestigen. Deze vormen de plus ten opzichte van andere locaties en zullen niet in iedere kern aanwezig zijn. Het gaat bijvoorbeeld om zwembaden, winkelcentra, tweedelijns gezondheidszorg, middelbaar beroepsonderwijs, culturele instellingen en evenementen. Regionale afstemming over deze voorzieningen is nodig om vraag een aanbod goed aan te laten sluiten, overheidsinvesteringen effectief in te zetten en ongewenste ruimtelijke en leefbaarheidseffecten te voorkomen. En niet in de laatste plaats kwaliteit van goede voorzieningen te bereiken.

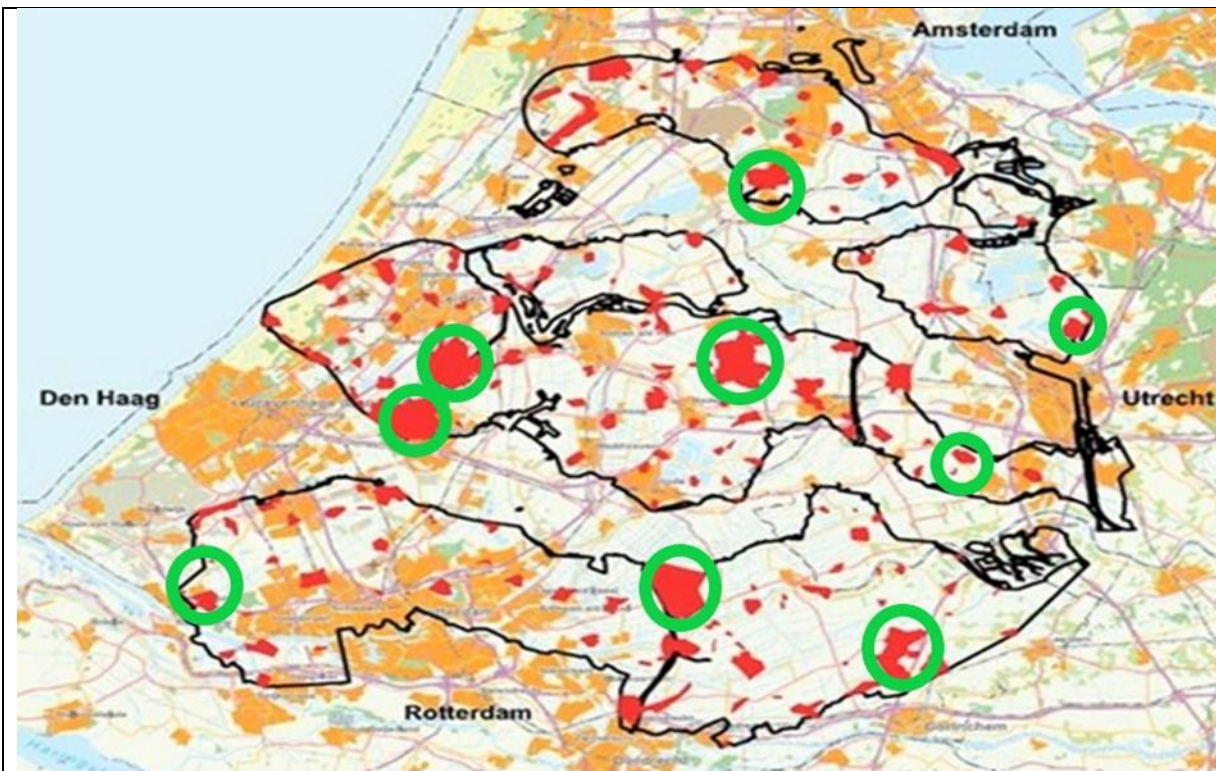
Bij de echte **topvoorzieningen** gaat het over voorzieningen die van bovenregionaal of (sub)nationaal belang zijn en effecten hebben die over gemeente en/of regiogrenzen heen gaan, zoals ziekenhuizen met specialisaties, top toeristische en culturele voorzieningen (musea, toeristische dagattracties, schouwburgen, theaters, bioscopen en festivals), hoger- en wetenschappelijk onderwijs met onderscheidende studierichtingen. De kwaliteit van deze topvoorzieningen belangrijker dan de afstand / tijd die men moet afleggen om er te kunnen komen. Concreet als voorbeeld (niet uitputtend en discutabel) kunnen worden genoemd als 'topvoorzieningen' in de Zeeuwse context: Neeltje Jans, Zeeuws Museum, CineCity, de Mythe, Zeeuwse Bibliotheek, UCR, HZ, Concert at Sea, NZF, FbtS, enz.

Een vraag die hier speelt is of de huidige voorzieningen beter af zijn in het geografische hart van Zeeland (Goes) of juist in het demografische middelpunt van Zeeland (Middelburg/Vlissingen) ? Voor de (her) locatie van (nieuwe) topvoorzieningen zou dit een interessant discussiepunt zijn. Waar zet je je topvoorzieningen neer ? Gesteld dat je de HZ in Vlissingen zou moeten verplaatsen. Wat is dan de beste locatie ? Middelburg of Goes ?

Denkrichting:

Niet alle stedelijke gebieden in Zeeland kunnen vanwege hun beperkte schaal beschikken over dezelfde aanvullende- en topvoorzieningen. Afstemming en samenwerking in het Zeeuwse is noodzakelijk, bijvoorbeeld in Z4 verband. Daar waar topvoorzieningen (als bijvoorbeeld topspecialistische zorg de schaal van Zeeland overstijgen en zich buiten de provincie bevinden, zoals bijvoorbeeld in Rotterdam, Breda, Gent, Brugge en Antwerpen, is het zaak de samenwerking en bereikbaarheid hiervan te organiseren.

Huidige situatie in Zeeland

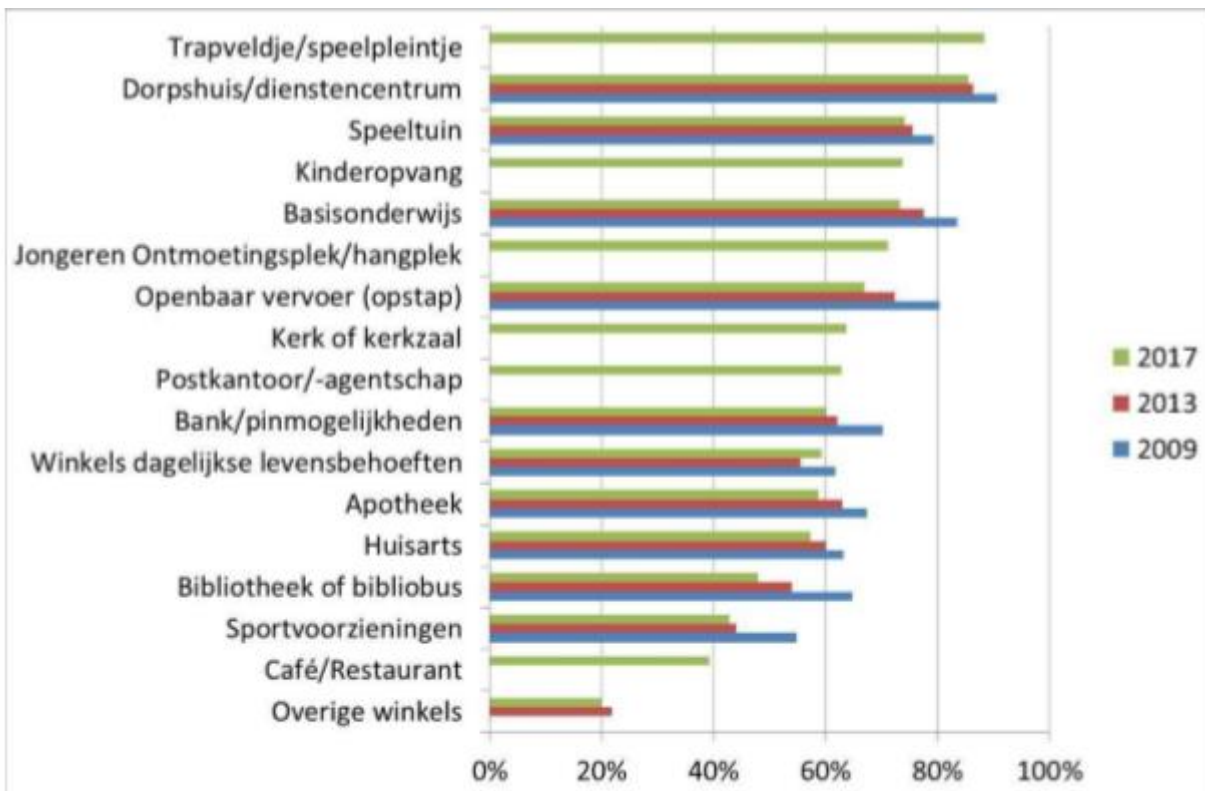
Zeeland heeft sinds jaren te maken met opschaling van organisaties op het gebied van zorg, onderwijs en dienstverlening. Veelal heeft dit te maken van het verdwijnen van de noodzakelijke massa om een bepaald aanbod nog exploitabel te houden. In een relatief groot en dunbevolkt gebied met eilandenstructuur omringd door grote stedelijk centra is dit een extra uitdaging. Betreft onderwijskaartje met stedelijke voorzieningen: Zierikzee, Terneuzen, Goes, Middelburg en Vlissingen. *Dit kaartje bevat een klein foutje. Het Zwin College bevindt zich niet in Sluis!*

Het Zeeuwse onderwijs is hier een voorbeeld van. De ingezette ontgroening / vergrijzing van de bevolking, die de afgelopen jaren z'n uitwerking heeft gehad op het basisonderwijs, bereikt inmiddels de poorten van het voortgezet onderwijs. Met name in Zeeuws-Vlaanderen, maar ook de in rest van Zeeland staat het voortgezet onderwijs onder druk. Dergelijke demografische ontwikkelingen versterken nog eens de permanente uitdaging om in een uitgestrekt en dunbevolkt gebied, dat gekenmerkt wordt door een eilandenstructuur en waar één 'grootstedelijk centrum' ontbreekt (als bijvoorbeeld de stad Groningen in Groningen), het voorzieningenniveau voor een vergrijzende bevolking op peil te houden. Landelijke financieringsstructuren, die niet zelden gebaseerd zijn op de situatie in de Randstad en het opschalen van rijksdiensten werken vaak niet in het voordeel van een gebied als Zeeland. Zo krijgen de Zeeuwse steden die in de praktijk vaak een centrumrol vervullen hiervoor niet altijd de bekostiging.

Ook voor goede ziekenhuiszorg is het hebben van medische specialisaties steeds meer afhankelijk van grotere volumens aan patiënten. Gelet op de relatief geringe Zeeuwse bevolking kan niet langer in alle specialisaties worden voorzien en is samenwerking binnen Zeeland en met andere ziekenhuisorganisaties buiten de regio noodzakelijk.

In sommige streken van onze provincie zorgt het toerisme voor meer 'volume' en dus draagvlak onder diverse voorzieningen. Daar waar de toeristen niet komen, is bijvoorbeeld de supermarkt een voorziening die kan verdwijnen. Deze voorziening is enkel afhankelijk van de permanente bewoners, die veel gevallen de mogelijkheid hebben (en er ook voor kiezen) de boodschappen elders te halen.

Aan de andere kant wordt ook door bewoners in toeristische centra aangegeven, dat het toerisme ook negatieve effecten kan hebben op de leefbaarheid van een dorp of kern: auto- en parkeeroverlast, tweede woningbezit en het opdrijven van de prijzen van de huizen. De eigen starters hebben het in deze dorpen niet altijd even makkelijk.

Figuur 48 Gebruik voorzieningen in eigen kern. Bron: SvZ

Het zijn dan ook de oudere, minder mobiele bewoners, die bij het verdwijnen van de supermarkt in een kern of dorp in de problemen kunnen raken. Niet alleen verliezen ze de plek waar ze hun dagelijkse boodschappen halen, maar tegelijkertijd ook een plaats waar ze elkaar regelmatig ontmoeten. De supermarkt kan gezien worden als het symbool van het 'zelfvoorzienende dorp'. Het verdwijnen van deze voorziening wordt dan ook ervaren als een verdere aantasting van de leefbaarheid. Het verdwijnen van voorzieningen is daarmee niet alleen een 'logistiek vraagstuk', dat (deels) door de inzet van meer mobiliteit en internet voor kwetsbare bewoners kan worden ondervangen, maar kent vooral ook een sociaal component. En kan bovendien een lokaal herbestemmings- of leegstandsvraagstuk opleveren.

Voorzieningen, leefbaarheid en vestigingsklimaat

De aanwezigheid van noodzakelijke, bereikbare en toegankelijke winkelbestand, maar niet in de laatste plaats zeker ook (basis)voorzieningen op gebied van onderwijs, zorg en cultuur dragen bij aan de leefbaarheid van een gebied voor mensen die daar wonen, en vormen tegelijkertijd een belangrijke voorwaarde om als gebied aantrekkelijk te zijn en te blijven voor jongeren en nieuwe (jonge) gezinnen die zich hier van buiten de provincie willen vestigen. Ook onderscheidende (top)voorzieningen kunnen een rol spelen. Gelet het aanwezig en dreigende tekort aan arbeidskrachten in Zeeland geen onbelangrijk aspect, in het kader van het economisch vestigingsklimaat. 90% van de jongeren geeft aan in de stad te willen wonen. Dit is van belang in relatie tot het aanbod aan stedelijke voorzieningen en kunnen wonen in een stedelijk woonmilieu.

In relatie hiermee is over de trein als voorziening wel eens gezegd dat een stoptrein die op elk Zeeuws station stopt, goed is voor de 'leefbaarheid' én dat een intercity die enkel Vlissingen, Middelburg en Goes aandoet (en daarmee sneller is) bijdraagt aan een 'aantrekkelijk vestigingsklimaat'. Dat ook aansluit bij een meer stedelijk woonmilieu. En verband hiermee is ook een snelle treinverbinding van Terneuzen naar Gent genoemd, om zo de verbinding met Vlaanderen te verbeteren.

Cijfers (moeten wellicht geactualiseerd worden)

Basisonderwijs: In het afgelopen decennium zijn 40 van de 240 basisscholen gesloten. In heel Zeeland was in 2011 ruim 250.000 m² huisvesting beschikbaar. Wanneer er niets gedaan wordt, loopt de leegstand op naar 27% van het totale oppervlakte in 2023, ruim 67.000 m².

Wonen: de gemiddelde woningleegstand (gemiddelde van de provincie?? Grote verschillen in Zeeland! Over welke woningen hebben we het? Zijn er ook woningen waar we te weinig van hebben; is het ook een kwalitatief probleem??) bedraagt 8,4 2%, daarmee is een Zeeland koploper in Nederland, gemiddeld 4,6 % (CBS 2017). Een (frictie)leegstand van 2 à 3% wordt als 'gezond' beschouwd.

Cultureel erfgoed: Leegstand van monumentale gebouwen/cultureel erfgoed is actueel. Het aantal leegkomende gebouwen in ons land groeit gestaag. Verwacht wordt dat in de komende jaren bijvoorbeeld tientallen kerkgebouwen hun functie verliezen en leeg komen te staan.

Zorg: Het ING Economisch Bureau verwacht een halvering van de huidige omvang van het aantal plaatsen (welke??) in 2025. De verwachte overcapaciteit is waarschijnlijk tijdelijk. Vanaf 2030 neemt het aantal 80-plussers veel harder toe en ontstaat een toenemende vraag naar voldoende geschikte woningen voor senioren.

Detailhandel: De leegstand in Zeeland is momenteel gemiddeld 7%. Dit is een gevolg van toevoeging van winkelruimte aan de markt en afname van de verkoop via fysieke winkels.

Ontwikkeling in de eerstelijns gezondheidszorg

Eerstelijns gezondheidscentra ontwikkelen zich steeds meer tot satellieten van ziekenhuizen. Niet alle kernen in Zeeland zullen hiervan meeprofiteren. Ook hier gaat zich een bereikbaarheidsvraagstuk voordoen.

Voorzieningen en bereikbaarheid zijn niet te scheiden. Grotere voorzieningen zou je voor de Zeeuwen op knooppunten kunnen centreren. Dit vraagt samenwerking en afstemming tussen gemeenten. Gedacht kan worden aan een 'Masterplan voorzieningen' voor elk van de Zeeuwse regio's? Soms ziet men dicht tegen de gemeentegrenzen aan gelijksoortige voorzieningen. Als het één gemeente was geweest, zouden dergelijke situaties niet zo snel ontstaan zijn. Een regionaal masterplan voorzieningen stelt gemeentebesturen instaat om als een gebied naar de voorzieningen te kijken.

Ontwikkeling bevolking in relatie tot noodzakelijke woningvoorraad.

De samenstelling van de Zeeuws bevolking verandert als gevolg van ontgroening en vergrijzing. We krijgen een steeds groter aandeel ouderen. Dit vraagt niet om meer, maar om andere type woningen (gelijkvloers, levensloopbestendig en éénpersoonshuishoudens). In bepaalde gebieden van Zeeland leidt de overtollige voorraad woningen tot leegstand en verkrotting. Dit heeft ruimtelijke effecten en gevolgen voor de (ervaren) leefbaarheid. Daarnaast hebben ouderen ook behoefte aan andersoortige voorzieningen dan jongeren. Ook hier is een transitie te verwachten.

(Woning)bouw en stikstof

Koppel zones waar wel of niet gebouwd kan worden aan PAS en andere (klimaat)doelstellingen.

Klimaat, veiligheid, vluchtplaats en shelters

In geval van dijkdoorbraak, extreme hitte, overstroming, chemische calamiteit of nucleair incident moet elke Zeeuw weten wat hij of zij moet doen en waar nodig en (nog) mogelijk kan terugvallen op aangewezen veilige plekken in de provincie, zgn. shelters. De positie van het toenemend aantal ouderen vraagt hier speciale aandacht. Hoe worden deze geïnformeerd en hoe gaan deze zich verplaatsen naar een veilige plek? Tot slot moet omgekeerd ook elke plek bereikbaar en vindbaar zijn voor hulpverleners in geval van een calamiteit.

<p>Ambitie 2050</p> <p>Het droombeeld voor de situatie in 2050.</p> <p>In het kader van de leefbaarheid is de bereikbaarheid en beschikbaarheid van de (basis)voorzieningen voor elke Zeeuw (en toerist) gegarandeerd met behulp van zelfrijdende E-voertuigen. Voor de verbindingen van Zeeland met omliggende regio's is er een hyperloopaansluiting. Zeeland beschikt daarnaast over een aantal bijzondere en zich onderscheidende kleinschalige topvoorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg en cultuur, die de regio extra aantrekkelijk maken om te blijven of zich van elders te hier vestigen. Waar deze er in Zeeland niet zijn, wordt samengewerkt met de grote steden in de omgeving, waarvan de bereikbaarheid optimaal is gegarandeerd.</p> <p><i>Wellicht zou het handig zijn een GIS-kaartje te laten maken, dat aangeeft waar de voorzieningen nu zijn. Dat bijvoorbeeld elk 5 jaar te actualiseren om trends te signaleren en bijvoorbeeld ook standaard een vraag in de Staat van Zeeland mee op te nemen, waarin gevraagd wordt hoe de Zeeuws de bereikbaarheid van de voorzieningen ervaart en welke voorzieningen er worden gemist.</i></p> <p>Wat is er anders dan nu en wat is gelijk gebleven?</p> <p>Op basis van de bevolkingsprognoses is het aantal Zeeuwen gedaald tot 360.000 in 2050???. De vergrijzing en ontgroening is dan over zijn hoogtepunt heen, de bevolking verjongt relatief. De provincie trekt gelet op de klimaatsveranderingen nog volop of zelfs meer toeristen, die bijdragen aan de instandhouding van voorzieningen.</p> <p>Is de ambitie voor heel Zeeland gelijk, of zijn er verschillen? <i>Ambitie gelijk, maar uitwerking door de regio's verschillend.</i></p> <p>Wat is het effect van de hiervoor beschreven trends en ontwikkelingen op deze ambitie?</p> <p>(kan gebaseerd zijn op al lopende of afgeronde trajecten zoals de Kustvisie, Veerse Meer visie etc.)</p>	
<p>Tussendoel voor 2030</p> <p>Wat is het beoogde tussenresultaat in 2030?</p> <p><i>De aanvullende voorzieningen worden – mogelijk op basis van een regionaal 'Masterplan voorzieningen' - zoveel mogelijk op knooppunten geconcentreerd, die optimaal bereikbaar zijn gemaakt voor zowel de jonge als de minder jonge Zeeuw. De hele kleine kernen zullen wellicht ook voor hun basisvoorzieningen hierop aangewezen zijn. Door 'slimme mobiliteit' is bereikbaarheid geen vraagstuk meer.</i></p> <p>Is een wijziging van het beleid nodig om dit doel te bereiken? Welke opties zijn er om dit resultaat te behalen? Welke optie heeft de voorkeur en waarom?</p>	
<p>Uitvoering</p> <p>Welke partijen zijn nodig om de voorkeursoptie te realiseren en welke instrumenten kunnen daarvoor worden ingezet?</p>	

Raakvlak met andere onderwerpen

Welke onderwerpen uit andere bouwstenen zijn nauw verweven met dit onderwerp?

Bouwstenen : 'Onderwijs', 'Bereikbaarheid' en 'Cultuur'

Wat is het effect van de voorkeursoptie op deze andere onderwerpen?